

O PANDEMIJI, POPULIZMU, NOVOM BROJU I NOVOM UREDNIŠTVU

1. O PANDEMIJI I POPULIZMU

Ovo je četvrti broj *Pravnih zapisa* koji uređujem u svojstvu glavne i odgovorne urednice, a treći koji izlazi u vreme pandemije virusa kovid 19. Kada se pojavio, ovaj virus nije samo stavio na test medicinu i naučne radnike, nego i državu i pravni sistem. Procenu sposobnosti nauke da se ovoj pošasti efikasno suprotstavi ostavljam naučnicima medicinske struke i srodnih struka. Sve koje zanima upućujem na vrhunski naučni časopis *The Lancet* i njegov istraživački serijal (COVID-19 Resource Centre) otvorenog pristupa, koji nudi naučne odgovore na sve što ste o virusu kovid 19 hteli da znate a niste imali koga da pitate.¹ Po prirodi stvari, u fokusu autora i stručne publike koja prati *Pravne zapise* su pravne intervencije usmerene ka suzbijanju pandemije, što je jedna reč za epidemiju globalnih razmera. Našavši se pred nepoznatom opasnošću „koja pretila opstanku nacije“, da upotrebim sintagmu iz Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, države su aktivirale zakone o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti, zakone o prometu lekova i medicinskih sredstava, ali i pravni okvir vanrednog stanja ili vanredne situacije, što predstavlja poseban izazov u svakoj krizi.

Naime, još od kada je svojevremeno Karl Šmit (*Carl Schmitt*) u borbenom duhu izjavio da je „suveren [...] onaj ko odlučuje o vanrednom stanju“, pitanje svih pitanja je da li pravna norma može da obuhvati i „ono apsolutno vanredno“.² Za razliku od Šmita koji je verovao da se u vanrednim okolnostima suverena vlast ne može pravno kontrolisati, tendencija u savremenom ustavnom pravu jeste da se vanredno stanje ili vanredna situacija podvede pod vladavinu prava.³ Prema tome, osnovni izazov pred

1 <https://www.thelancet.com/coronavirus>

2 Schmitt, C., 2005, *Political Theory, Four Chapters on the Concept of Sovereignty*, George Schwab (trans.), Chicago, University of Chicago Press, pp. 5–6.

3 Za više vid. Dyzenhaus, D., States of Emergency, in: Rosenfeld, M., Sajó, A., (eds.), 2012, *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*, Oxford, Oxford University Press, pp. 442–462.

kojim su se države našle u uslovima pandemije jeste da opstanu i zaštite svoje građane poštujući pravne standarde.

Na prvi pogled ovaj izazov nije nesavladiv, zato što nacionalni ustavi, ali i međunarodno pravo, obezbeđuju pravni okvir vanrednog stanja koji dozvoljava državama da u stanju nužde obezbede kontinuirano postojanje demokratskih institucija i privremeno, uz poštovanje određenih uslova, odstupe od svojih obaveza u vezi sa zaštitom ljudskih prava i sloboda ako to upravljanje krizom zahteva. Iako moderni ustavi, uključujući i Ustav Republike Srbije, poznaju model u kojem za vreme vanrednog stanja relevantna ovlašćenja pripadaju zakonodavnoj vlasti, ipak vanredno stanje često asocira samo na izvršnu vlast, zato što se, nakon proglašenja vanrednog stanja, vlast uglavnom sprovodi vladinim uredbama i ovlašćenjima izvršnih organa koja u normalnim situacijama ne bi bila dozvoljena. Ipak, čak i u takvim uslovima, moderni ustavi po pravilu obezbeđuju kontrolu zakonodavne i/ili sudske vlasti nad izvršnom. Kad su u pitanju prirodne katastrofe, poput ove pandemije, državama su, pored ustavom uređenog vanrednog stanja, na raspolaganju zakonodavni mehanizmi odbrane i zaštite kojima se upravlja vanrednom situacijom.

Iako je relativno rano procenjivati do koje mere su države poštovale ustavne i zakonodavne mere u borbi sa pandemijom, prvih studija o tome ipak ima. U članku objavljenom prošlog avgusta, nakon prvog talasa pandemije, Tom Ginsberg (*Tom Ginsburg*) i Majla Versteeg (*Mila Versteeg*) na uzorku od sto država pokazali su da je sistem podele vlasti funkcionisao i za vreme upravljanja ovom krizom, pri čemu su aktivan doprinos tome dale zakonodavna i sudska vlast.⁴ Globalno posmatrano, suprotno očekivanjima, sudovi, ali i zakonodavci, uspeali su da u velikoj meri ograniče mere izvršnih organa i primoraju ih da one budu proporcionalne opasnosti koja je pretila kako se ne bi ugrozile fundamentalne slobode i prava građana. Da li ovi rezultati obaraju u potpunosti Šmitovu teoriju da vanrednim stanjem može efikasno upravljati samo pravno neograničena izvršna vlast ostaje da se vidi u situacijama kada ono nije proglašeno zbog prirodnih katastrofa, nego zbog terorizma, pobuna ili masovnih protesta, koje mogu da izazovu drugačiju reakciju zakonodavne i sudske vlasti, sklone da tada podrže nosioce izvršnih funkcija ako ih uopšte i kontrolišu. Bilo je toga, međutim, i za vreme ove pandemije. Tajland, Zambija, Kina i Turska navode se kao primeri država u kojima za vreme pandemije nije bila obezbeđena ni sudska ni zakonodavna kontrola izvršne vlasti.⁵

4 Ginsburg, T., Versteeg, M., 2020, The Bound Executive: Emergency Powers During the Pandemic, *Virginia Public Law and Legal Theory Research Paper No. 2020-52*, University of Chicago, Public Law Working Paper No. 747, pp. 5–6.

5 *Ibid.*, p. 51.

Kod nas, očekivano, Ustavni sud je podržao mere izvršne vlasti.⁶ Kad je reč o merama donetim u vreme vanrednog stanja, to sudovi po pravilu i rade, pod uslovom da u vreme ocene ustavnosti nije došlo do promene vladajuće većine pa se, ako je potrebno, prilagođavaju novim okolnostima. Ginsberg i Verstigova pokazuju da je ova pandemija izuzetak, međutim ne i kad je reč o Srbiji.

Posebno je pitanje kakav je uticaj pandemija imala u državama u kojima je demokratski sistem već duže vremena u krizi. Naime, pandemija izazvana virusom kovid 19 pojavila se nakon nekoliko uzastopnih globalnih kriza, uključujući takozvanu migrantsku krizu, finansijsku krizu s početka 2008. godine, kao i krizu izazvanu međunarodnim terorizmom na tlu Sjedinjenih Američkih Država 2001. godine. Iako se krizom u savremenim demokratijama moglo upravljati poštujući vladavinu prava, politički događaji u prve dve decenije XXI veka pokazuju da su, u prisustvu „neprijatelja“ različite vrste, u rastućem broju država nosioci izvršne vlasti koncentrisali moć u svojim rukama nauštrb druge dve grane vlasti, tvrdeći da su jedino oni sposobni da zaštite naciju i nacionalne interese od prisutnog neprijatelja.⁷ Drugim rečima, u vreme pojave pandemije izazvane kovidom 19, sistem ograničene vlasti na kojem počivaju savremene ustavne demokratije, u rastućem broju država bio je ozbiljno ugrožen populističkom politikom vladajućih režima.

Populizam nije novi politički fenomen, a nije ni uvek, kao danas, imao negativnu konotaciju. Ipak, pitanje šta je populizam i dalje je predmet teorijskih rasprava. Definicija koja se najčešće koristi je definicija Kasa Mudde (*Cas Mudde*). On populizam definiše kao ideologiju koja društvo deli na dve homogene i antagonističke grupe – „neokaljani narod“ i „korumpirane elite“ – pa polazeći od toga zagovara vođenje politike u ime „opšte volje neokaljanog naroda“.⁸ Populistima, koji sebe vide kao predstavnike „opšte volje neokaljanog naroda“, u ostvarivanju te volje smetaju ustavna ograničenja koja stoje između njih i naroda: podela vlasti, mediji, sudska kontrola, ljudska prava.⁹ Zbog toga se u sve većem broju država demokratski sistem sveo na plebiscitarne izbore i izvršnu vlast koja brani narod od „neprijatelja“ oličenih u migrantima, islamu, Evropskoj uniji, korumpiranim

6 Vid. Rešenje br. IUo-42/2020 Ustavnog suda Republike Srbije od 22. maja 2020.

7 Za više vid. Beširević, V., (ed.), 2019, *New Politics of Decisionism*, The Hague, Eleven International Publishing.

8 Mudde, C., *Populism and Constitutionalism: Theory and Practice*, in: Holtug, N., Uslaner, E., (eds.) 2021, *National Identity and Social Cohesion*, London, New York, ECPR PRESS, pp. 221–239.

9 Za više vid. npr., Müller, J. W., 2016, *What is Populism?*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press; Kaltwasser, C. R. et al. (eds.), 2017, *The Oxford Handbook of Populism*, Oxford, Oxford University Press.

političarima, feministkinjama, Sorosu, pripadnicima LGBT populacije, ili u svima njima zajedno. Pandemija virusa kovid 19 pojavila se, dakle, u vreme kontinuirane erozije demokratskog sistema u mnogim državama. Iako je još rano donositi zaključke, već sada se može reći da su populistički režimi iskoristili pandemiju za dalju eroziju demokratskog poretka, pravdajući tendencije zaobilaženja ili zloupotrebe mehanizma ograničene vlasti borbom protiv kovida 19.

2. U OVOM BROJU

Nekoliko priloga u ovom broju *Pravnih zapisa* bave se fenomenima o kojima je do sada bilo reči – populizmom i pandemijom virusa kovid 19.

Uvodni esej pod naslovom *Unapređenje vladavine prava u Evropi u vreme populizma* dolazi iz pera jednog od vodećih svetskih profesora prava Evropske unije i eksperta za pitanje državljanstva Dimitrija Kočenov (Dimitry Kochenov).¹⁰ U ovom eseju autor se bavi načelom vladavine prava kao strateškim metodom Evropske unije u suprotstavljanju populističkim režimima u državama članicama. Naime, veliki preokret u borbi sa vladajućim populistima u Mađarskoj i Poljskoj došao je nakon što je Sud pravde EU zauzeo stav da je član 2. Ugovora o Evropskoj uniji, u kojem su proklamovane vrednosti na kojima počiva Unija, uključivši i načelo vladavine prava, pravno utuživ.¹¹ To praktično znači da Evropska komisija može pred Sudom pravde EU pokrenuti postupak zbog povrede prava EU kada se ustanovi da su države svojim postupcima sistematski ugrozile vrednosti zaštićene u članu 2. navedenog ugovora. Ono što je posebno značajno i zbog čega sa pažnjom treba čitati ovaj esej, jeste da se Kočenov osvrće i na odluku u kojoj je Sud prvi put u svojoj istoriji, oslanjajući se na praksu Evropskog suda za ljudska prava, u predmetu koji se ticao Poljske i njenih pravosudnih organizacionih zakona, objasnio standarde nezavisnog i nepristrasnog sudstva.¹² Prema tome, u procesu ustavnih promena koje se tiču pravosuđa, a koji je u toku u Srbiji, ne može se više tvrditi da na nivou Unije nema jedinstvenih standarda koji objašnjavaju pojmove nezavisnog i nepristrasnog suda. Ipak pobeda Unije koju je izvojevao Sud nije bila laka, niti znači da su sve bitke dobijene. Kočenov objašnjava zašto.

10 Preporučujem njegovu novu knjigu Kochenov, D., 2019, *Citizenship*, The MIT Press.

11 Vid. odluku u predmetu C-619/18, *Commission v. Poland* (Independence of the Supreme Court), [2019] ECLI:EU:C:2019:531.

12 Vid. odluku u spojenim predmetima C-585/18, C-624/18 and C-625/18, *A. K. and Others v. Sąd Najwyższy* (Supreme Court) (Independence of the Disciplinary Chamber), [2019] EU:C:2019:982.

Na specifičan način populizmom, tačnije populističkim režimom koji odbacuje koncept odgovornog istraživanja i inovacija koji je prihvaćen u Evropskoj uniji, bavi se Marton Varju (*Márton Varju*) u članku *Odgovorno istraživanje i inovacije (RRI) u Mađarskoj: zapadni model, istočni neliberalni režim i slučaj odložene institucionalne adaptacije*. Koncept odgovornog istraživanja i inovacija, koji se razvio u Evropskoj uniji, označava zapadnoevropski model upravljanja i regulisanja istraživanja, razvoja i inovacija. Njegovom primenom teži se obezbeđivanju internalizacije društvenih i moralnih vrednosti, brige o životnoj sredini i drugim vrednostima, kao brige o rizicima tehnološkog razvoja i promena. Varju pokazuje da vladajući sistem u Mađarskoj nije prihvatio osnovnu ideju koncepta odgovornog istraživanja i inovacija, a to je da se model upravljanja i regulisanja istraživanja, razvoja i inovacija i sa njima povezani industrijski procesi ne mogu odvojiti od njihovog socio-ekonomskog konteksta, odnosno da njihovo regulisanje i upravljanje mora da uzme u obzir interese relevantnih vladinih, poslovnih, naučnih i društvenih aktera. Varju objašnjava da je glavni razlog neprihvatanja koncepta odgovornog istraživanja i inovacija tendencija populističkog režima da suzbije društveno upravljanje „odozdo prema gore“ u ključnim i politički senzitivnim pitanjima, kao što su tehnologija i tehnološki razvoj.

Sledeći prilog koji u ovom broju dotiče populizam, tačnije populističkog vođu, jeste komentar odluke Nadzornog odbora Fejsbuka u slučaju trajne suspenzije naloga Donalda Trampa, koji je napisala Ivana Vukčević. Da podsetim, u jeku borbe da kako-tako ostane na vlasti i nakon zvanično proglašenih rezultata i izgubljenog novog predsedničkog mandata, bivši predsednik SAD Donald Tramp je iskoristio fejsbuk nalog da u populističkom maniru pruži podršku svojim pristalicama za vreme njihovog nasilnog upada u Kongres: „Volimo vas; Vi ste posebni; Zapamtite ovaj dan zauvek“, pisao je Tramp u jeku napada na ustavni poredak SAD. Fejsbuk je ove objave istog dana uklonio, a malo kasnije suspendovao je Trampov nalog „trajno ili bar u periodu od dve nedelje dok se ne završi mirna primopredaja vlasti“.¹³ Iako je podržao ovu odluku, nedavno oformljeni Nadzorni odbor Fejsbuka zauzeo je stav da je trajna suspenzija suprotna standardima međunarodnog prava o ljudskim pravima. Odluka Nadzornog odbora posebno je značajna zbog napora koji se sada ulažu da se, kako na nacionalnom nivou tako i na nivou međunarodnog prava, ustaveni direktna, pravno utuživa obaveza poštovanja ljudskih prava od strane nedržavnih subjekata, uključujući vlasnike društvenih platformi, domaće i međunarodne korporacije.

13 <https://www.oversightboard.com/decision/FB-691QAMHJ/>

Pravnim intervencijama koje su usledile kao odgovor na pandemiju kovida 19 u ovom broju bave se Đorđe Gardašević, Teodora Miljojković, a posredno i Srđan Milošević. U članku pod nazivom „*Neredovito stanje*“: *pandemijska koncentracija egzekutivnih ovlasti u Hrvatskoj*, Gardašević ukazuje na tradicionalno jačanje izvršne vlasti za vreme upravljanja vanrednom krizom, ovoga puta na primeru Hrvatske. Hrvatska je jedna od država u kojoj je zakonodavac odigrao odlučujuću ulogu u borbi protiv pandemije usvajajući niz zakonodavnih mera koje su, kako tvrdi Gardašević, na mala vrata uvele vanredno stanje, iako su donete izvan ustavnog okvira kojim je ono uređeno u Hrvatskoj. Izbegavajući da proglasi vanredno stanje izazvano prirodnom katastrofom, što je po Gardaševiću trebalo da učini, hrvatski zakonodavac je faktički kreirao model vanrednog stanja u kojem ovlašćenje da proglasi vanrednu situaciju i ovlašćenje da upravlja krizom, to jest da donosi mere za njeno zaustavljanje, pripadaju isključivo izvršnoj vlasti. To me je podsetilo da je takva koncentracija moći i u rukama francuskog predsednika, ali utemeljena ustavnim odredbama.¹⁴

Članak Teodore Miljojković, *Ograničena vlast za vreme vanrednog stanja: kratki osvrt na odgovor država jugoistočne Evrope na pandemiju kovid-19 virusa*, na primerima Srbije i Hrvatske bavi se odgovorima na tri važna pitanja: (1) da li je izvršna vlast *de facto* šmitovski suveren koji odlučuje o izuzetku, čak i kada ustav propisuje suprotno; (2) da li sudovi, u skladu sa istorijski ustaljenom praksom, treba da pokažu posebnu naklonost prema drugim granama vlasti pri suzbijanju kriza kao što je pandemija kovida 19; (3) da li su sudovi u mogućnosti da procene faktičko prisustvo ustavom predviđenih uslova za proglašenje vanrednog stanja, to jest da vrše kako formalnu tako i supstantivnu kontrolu ustavnosti proglašenja vanrednog stanja? Miljojkovićeva traga za odgovorima analizirajući stavove ustavnih sudova Srbije i Hrvatske u vezi sa državnim merama usmerenim na suzbijanje pandemije.

Iako se polemika između Marka Božića i Srđana Miloševića, započeta u prošlom broju *Pravnih zapisa*, vodi o pojmu sekularnosti, odnosno sekularne države, napominjem da je inicirana pitanjem ograničenja slobode veroispovesti u vanrednom stanju proglašenom u Srbiji zbog pandemije kovida 19. Da bi pratili ovu zanimljivu i dinamičnu pravnu raspravu, upućujem čitaoce prvo na članak Srđana Miloševića *Hod po žici: o ustavnosti ograničenja slobode veroispovesti u vanrednom stanju proglašenom u Srbiji usled epidemije bolesti covid-19*, objavljenom u broju 1/2020, a potom na kritiku tog članka Marka Božića *Čemu sekularizam*, objavljenom u broju 2/2020 *Pravnih zapisa*. Treba imati u vidu da se Milošević i Božić ne spo-

14 Vid. čl. 16. francuskog ustava.

re o potrebi države da slobodu veroispovesti ograniči u cilju sprečavanja zarazne bolesti (na neophodnost takve mere obojica ukazuju), nego o prirodi načela sekularnosti kao osnovi tog ograničenja.

U rubrici Članci, pored radova Varjua, Gardaševića i Miljojkovićeve objavljujemo još nekoliko interesantnih, tematski različitih priloga.

U članku pod nazivom *Interpretacija i konstrukcija: prilog razmatranju razlike između primjene prava i stvaranja prava* Bojan Spaić vraća se univerzalnom pitanju sudskog tumačenja pravnih normi. Još je omiljeni teoretičar prava na ovim prostorima Hans Kelzen ukazao na predrasudu koja vlada pravnom naukom kontinentalne Evrope da pravo čine samo opšte norme, ali ne i sudska presuda koja, kako ukazuje Kelzen, „nastavlja proces stvaranja prava, od sfere opšteg i apstraktnog ka sferi pojedinačnog i konkretnog“.¹⁵ Na tom stajalištu je i Spaić koji takođe zaključuje da je sudska interpretativna aktivnost stvaralačka aktivnost i da sudovi tumačeći pravo učestvuju u stvaranju prava u okviru aktivnosti koju Spaić naziva standardnim odlučujućim tumačenjem. Vrednost Spaićevog rada ogleda se i u tome što on do zaključaka ne dolazi samo razmatranjem različitih teorijskih shvatanja već ta shvatanja i zaključke koji oni nude objašnjava na konkretnom primeru jednog od pravnih stavova Krivičnog odeljenja Vrhovnog kasacionog suda Republike Srbije.

Sledeći rad na koji ovde ukazujem usko je povezan sa obeležavanjem događaja koji je usledio neposredno pre objavljivanja ovog broja: 28. juna 2021. godine navršilo se sto godina od donošenja Vidovdanskog ustava, prvog ustava jugoslovenske države (Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca). Članak Srđana Miloševića *Ustav bez zemlje: nastanak Kraljevine SHS i Vidovdanski ustav u nastavi Ustavnog prava u zemljama naslednicama Jugoslavije* prvi je članak objavljen u *Pravnim zapisima* na temu Vidovdanskog ustava (u sledećem broju biće ih još). Iako je o Vidovdanskom ustavu pre, a naročito posle njegovog donošenja napisano mnogo, ovo je prvi rad koji se Vidovdanskim ustavom bavi kroz prizmu nastavnog rada profesora ustavnog prava na području bivše Jugoslavije. Svima koji se bave ustavnim pravom i pravnom istorijom Milošević otkriva novu perspektivu za razumevanje mesta i značaja ovog dokumenta u pravu i istoriji država naslednica nekadašnje zajedničke domovine, analizirajući značajan broj udžbenika ustavnog prava koji se u tim državama koriste na pravnim fakultetima, i to od raspada Jugoslavije do danas. Autor pokazuje da način na koji se prikazuje iskustvo zajedničke ustavne istorije uglavnom prati, sadržinski i interpretativno, nacionalne granice država naslednica.

15 Kelzen, H., 2010, *Opšta teorija prava i države*, drugo izd., Beograd, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, str. 222.

Još od prvih brojeva, u fokusu *Pravnih zapisa* je pravni položaj osetljivih grupa. U ovom broju, u članku *Diskriminacija i identitet Roma u Srbiji* Goran Bašić i Ivana Stjelja čitaoce upućuju u probleme diskriminacije i integracije Roma u Srbiji. Zaključci o diskriminaciji građana romske nacionalnosti bazirani su na podacima iz dva istraživanja sprovedena u 2020. godini, kao i analizi koja ukazuje na slabosti antidiskriminacionog sistema u Srbiji kad je u pitanju ova osetljiva grupa. Napisan na engleskom jeziku, rad može da bude zanimljiv stručnoj inostranoj javnosti. Istovremeno, on predstavlja ne samo otrežnjenje za domaću javnost nego kreatorima antidiskriminacionih politika ukazuje na poželjne pravce daljeg delovanja.

Članak Tibora Tajtija (*Tibor Thythy*) *Šta čini sistem krivičnopravne zaštite integriteta tržišta kapitala u Sjedinjenim Američkim Državama efikasnim? 'Blanketna' krivična dela protiv integriteta tržišta kapitala i sistem krivičnog gonjenja* popuniće značajnu prazninu ne samo u pravnoj periodici Srbije i bivšeg jugoslovenskog prostora nego i mnogo šire. U fokusu članka je pitanje efikasnog krivičnog gonjenja učinilaca krivičnih dela protiv tržišta kapitala, važno kako članicama Evropske unije tako i državama kandidatima za članstvo u Uniji. Kako je praksa efikasne krivičnopravne zaštite tržišta kapitala u većini država članica u povelju, Tajti se okreće SAD i ukazuje na ključne faktore koji krivičnopravnu zaštitu tržišta kapitala te države čine efikasnom. U članku se analiziraju uloga i karakteristike blanketnih krivičnih dela protiv tržišta kapitala, zatim saradnja Komisije za berzu hartija od vrednosti i tužilaštava, dokazni postupak, kao i osnovne ideje koje čine suštinu zakona o tržištu kapitala.

Kao i Tajti, Katarina Ivančević u članku pod nazivom *Predugovorna obaveza prijave okolnosti značajnih za ocenu rizika* takođe nudi moguća rešenja za konkretno pravno pitanje. Reč je o potrebi inoviranja instituta predugovorne obaveze ugovarača osiguranja da prijavi osiguravaču okolnosti značajne za procenu rizika. Autorka pod lupu stavlja važeće odredbe Zakona o obligacionim odnosima i predloge izmena iz Prednacrtu Građanskog zakonika Republike Srbije, upoređujući ih sa rešenjima iz uporednog prava i odredbama Načela evropskog ugovornog prava osiguranja. Uporednopravna rešenja koja navodi autorka nesumnjivo će biti korisna pravnicima koji se ovim pitanjem bave u praksi, ali i onima koji već više od deceniju rade na nacrtu Građanskog zakonika Srbije, čemu se, u ovom trenutku, još ne nazire kraj.

Članak Jovane Popović *Institucionalni okvir kolektivne zaštite potrošača u Republici Srbiji: stanje i perspektive* takođe nudi zanimljiv sadržaj. Inspirisan je međunarodnom konferencijom održanom na Pravnom fakultetu Univerziteta Union u Beogradu, 24. oktobra 2020. godine, pod nazivom *Zaštita kolektivnih interesa potrošača*, koja je predstavljala završni ishod naučnog projekta PFUUB-a *Zaštita kolektivnih interesa potrošača u srpskom i*

uporednom pravu.¹⁶ Polazeći od naučnih rezultata tog projekta, članak sa-
drža prikaz sistema zaštite kolektivnih interesa potrošača u Republici Srbiji
i perspektive razvoja tog sistema. Korisno je štivo za one koji se u nauci ili
u praksi bave zaštitom potrošača, kao i za one koji rade na konkretnom
usklađivanju srpskih propisa s pravnim tekovinama Evropske unije.

Broj *Pravnih zapisa* koji je pred vama donosi i jedan zanimljiv prikaz.
Reč je o tematskom broju francuskog časopisa *Revue des Études slaves* koji
od 1921. godine zajednički izdaju Univerzitet Sorbona, u saradnji sa Naci-
onalnim centrom za naučna istraživanja, i francuski Institut za slovenske
studije. Tematski broj, koji su uredili naš kolega Marko Božić i Filip Želez
(*Philippe Gelez*) sa Univerziteta Sorbona, posvećen je institutu porodične
zadruga. Gorana Prodanović, u prikazu pod naslovom *Porodična zadruga
u pravu i politici Južnih Slovena*, znalački nas vodi kroz ovo izdanje ukazu-
jući na najvažnije karakteristike objavljenih radova respektabilnih autora,
među koje svakako spadaju radovi Dubravke Stojanović, Stjepana Matko-
vića, Filipa Železa i Marka Božića.

3. O NOVOM UREDNIŠTVU

Još od svog osnivanja, raznovrsnošću tema, kritičkom analizom, po-
uzdanom i aktuelnom informacijom iz domaćeg, uporednog i međuna-
rodnog prava, časopis *Pravni zapisi* nastoji da unapredi kvalitet pravne
periodike i pravnog istraživanja, kao i da bude forum za pravne debate.
Da bi stremeći takvim ciljevima postigao još značajnije rezultate, ali i po-
stao vidljiv na međunarodnoj sceni, izdavač časopisa PFUUB odlučio je
da Uredništvo proširi uključivanjem članova iz inostranstva koji dolaze
iz redova istaknutih profesora i naučnika iz oblasti prava. U tome će nam
pomoći i indeksiranje u bazi ERIH PLUS, koja je nova baza u kojoj se
časopis indeksira.

Novi sastav Uredništva uredio je ovaj broj. Pored članova iz Srbije
koji već duže vremena rade zajedno, Uredništvu su se pridružili Miomir
Matulović sa Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci (Hrvatska), Aleksandra
Čavoški sa Pravnog fakulteta Univerziteta u Birmigemu (Velika Britanija),
Andrej Savin sa Poslovnog univerziteta Kopenhagen (Danska), Tibor Tajti
sa Centralnoevropskog univerziteta (Mađarska/Austrija) i Tomaž Keresteš
sa Pravnog fakulteta Univerziteta u Mariboru (Slovenija). Broj koji je pred
vama nagoveštava uspešan zajednički rad.

Violeta Beširević
Beograd, 11. jun 2021.

16 <http://pravnofakultet.rs/međunarodna-naucna-konferencija-zas/>